

Jean-Louis Margolin

VIETNAMAS: KARINIO KOMUNIZMO AKLAVIETĖS

Kalėjimus mes paversime mokyklomis!

*Lê Duanas, Vietnamo komunistų partijos
generalinis sekretorius²¹*

Daugeliui Vakarų pasaulio žmonių, kurie, susidūrę su kitų - prancūzų kolonializmo, amerikiečių imperializmo - klaidomis, objektyviai atsiduria toje pačioje kaip ir Vietnamo komunistų partija stovykloje, pripažinti vietnamietiškojo komunizmo klaidas dar ir šiandieną yra tikras išbandymas. Todėl nuo čia tik vienas žingsnis iki įsivaizdavimo, kad vietnamietiškas komunizmas - liaudies troškimų išraiška ir kad jis siekė sukurti brolybę bei lygybę pagrįstą visuomenę. O visa kita padarė šio komunizmo įkūrėjo ir vadovo (iki 1969 m.) Ho Chi Minho maloni išvaizda, nepaprasta jo kovotojų dėl bendro reikalo ištvermė, išoriškai taikios ir demokratinės jo propagandos lankstumas. Kiek sunku buvo pritarti Kim Il Sungo gelžbetoniniam režimui, tiek, regis, lengva buvo simpatizuoti šypsančiam Hanojaus raudonųjų mandarinų griežtumui, o ne pūvančiai Nguyen Van Thieu (1965—1975) Saigono santvarkai. Norėta tikėti, kad VKP nebuvo tik dar viena nauja stalininio tipo partija: pirmiausia, būdami nacionalistai, vietnamiečiai ypač sumaniai pasinaudojo savo komunistine etikete tam, kad gautų paramą iš Kinijos ir Sovietų Sąjungos.

Nė kiek neabejojame vietnamiečių komunistų patriotizmo nuoširdumu: pusę amžiaus trukusioje kovoje su prancūzais, japonais, amerikiečiais bei kinais jie neturėjo sau lygių - apkaltinimas „išdavyste“ ar „kolaboravimu“ dažnai atlikdavo tokį patį vaidmenį kaip „kontrrevoliucija“ Kinijoje. Bet niekur kitur komunizmas nebuvo taip gerai suderinamas su nacionalizmu ar net ksenofobija kaip čia, Azijo-

²¹ Cit. iš Doan Van Toai, *Le Goulag vietnamien*, Paris, Robert Laffont, 1979, p. 28. Lê Duanas aplankė tremties vietą Con-sono saloje, „išvaduojoje“ iš Pietų Vietnamo, 1975 m.

je. Taigi po miela nacionalinės vienybės kauke iš tikrųjų slypi stalinietiškas maoizmas, labai vergiškas savo prototipais, kuriuos lengva įžiūrėti, kai tik nukrinta nuo veido šydas.

Jaunos Indokinijos komunistų partijos²² pradžia buvo gana nesėkminga. Vos tik įsikūrusi 1930 m., ji turėjo atsilaikyti labai įspūdingame teisme, kur išryškėjo tragiškos kai kurių Saigono aktyvistų padarytų žiaurių klaidų pasekmės: šie, veikiami slaptųjų tarnybų ir nacionalistinio terorizmo tradicijų, užsiangažavę jų veiklai nuo 1928 m., patys nuteisė ir kankino vieną iš savo draugų, vėliau sudegino jo kūną; ir vien už tai, kad kaltinamasis buvo „sugundęs“ vieną bendražygę²³. 1931 m. IKP kvailokai puola kurti „sovietus“ Nge Tinho kaimuose (pagal Dziangsi modelį, bet nepamirškime, kad Vietnamas nėra toks didelis kaip Kinija), griebiasi tuojau pat likviduoti šimtus žemvaldžių; dalis gyventojų pabėga, ir visa tai tik palengvina labai greitą kolonijinės armijos sugrįžimą. Kai IKP, prisidengusi „Vieningo fronto“ už Vietnamo arba *Vietmino* nepriklausomybę pavadinimu, 1945 m. pavasarį pagaliau išdrįsta pradėti plačią ginkluotą kovą, pirmiausia ji puola susidoroti su „išdavikais“ ir „reakcionieriais“ (iš kurių tarpo dauguma valdininkų), o ne su okupantais japonais, žinoma, stipriau apsiginklavusiais; vienas iš partijos vadovų pasiūlo žudynių kampaniją, kad būtų „pagreitintas revoliucijos progresas“²⁴. Taikiniu pasirenka ir žemvaldžius bei kaimų mandarinus; vietose įsteigiami „liaudies teismai“, kurių paskirtis - juos teisti ir konfiskuoti jų turtą“ '. Bet teroras

²² Nors daugumą IKP sudaro vietnamiečiai ir jie visiškai ją kontroliuoja, ji nori vadovauti revoliucijai visoje prancūziškoje Indokinijos dalyje, iškaitant ir Kambodžą. Formaliai pati save paleidusi 1945 m., IKP tebeveikė iki 1957 m., kada ji išsisklaidė į tris labai glaudžiai tarpusavyje susijusias partijas, kurios oficialiai jau nebeturi komunistų partijos statuso (žr. skyrių apie Kambodžą).

²³ Ngo Van, *Vietnam 1920-1945: révolution et contre-révolution sous la domination coloniale*, Paris, L'Insomniaque, p. 128-129.

²⁴ David G. Marr, *Vietnam 1945: The Quest for Power*, Berkeley, University of California Press, 1995, p. 234-237.

²⁵ *Ibid.*, p. 415-416.

laukia ir silpnos, tuomet teturinčios apie penkis tūkstančius narių, IKP politinių priešininkų, - juk reikia kuo greičiau atlaisvinti sau kelią ir likti vienai vadovauti nacionaliniam judėjimui. Pradedama žiauriai persekioti Dai Viet - japonų palaikomą nacionalistinę partiją: Vietmino Son Tay vietinis skyrius paprašo iš Hanojaus duoti elektrinį generatorių ir specialistą kankinti „išdavikams“²⁶.

Rugpjūčio revoliucija po japonų kapituliacijos į valdžią kaptuoja Ho Chi Minhą, IKP padaro naujos valstybės pagrindiniu elementu. Jis pasinaudoja tuo keletu likusių savaičių, iki atvyks sąjungininkų armijos (prancūzai ir anglai - į Pietus, kinai - į Šiaurę), kad dar įnirtingiau likviduotų konkurentus. Ypač neužmiršta saikingųjų konstitucionalistų (įskaitant ir jų embleminę figūrą - Bui Quang Chieu) ir politinės religinės *Hoa Hao* sektos (su jos įkūrėju Huynh Phu So, kuris pats provokuoja žudynes) bei dešiniojos pakraipos didžiojo intelektualo ir politiko Pham Quynho. Tačiau nuožmiausiai naikinami nors ir nelabai gausūs, bet gana aktyvūs Saigono rajone trockininkai: jų vadovas Ta Thu Tau areštuojamas ir rugsėjį nužudomas Čiuangajuje, kuris ypač nukentėjo nuo valymų²⁷; Saigono komunistų galva Tran Van Giau, buvęs Maskvos statytinis, vėliau kratysis tam tikros atsakomybės už šias žudynes, bet patsai taps jų įkaitu. Rugsėjo 2 d. jis pareiškia: „Kai kurie partijos išdavikai papildė savo gretas, kad pasitarnautų priešui, [...] reikia nubausti gaujas, kurios Vietnamo Demokratinėje Respublikoje, kurstydamos neramumus, duoda priešui progą mus užkariauti“²⁸. Rugpjūčio 29 d. Hanojaus Vietmino laikraščio straipsnis ragina kiekviename kvartale ar kaime įsteigti „išdavikų naikinimo komitetus“²⁹. Dešimtys, o gal ir šimtai trockininkų persekiojami ir nužudomi; iš kitų, spalio mėnesį gynusių Saigoną nuo pran-

²⁶ *Ibid.*, p. 409-413.

²⁷ *Ibid.*, p. 434-435.

²⁸ Ngo, p. 341.

²⁹ Marr, *op. cit.*, p. 518.

cūzų ir anglų kariuomenės, atimama karinė amunicija ir maistas: dauguma jų žus³⁰. Nuo rugpjūčio 25 d. Saigone pradedamas organizuoti Valstybės saugumas pagal sovietinį modelį, ir šiek tiek aptuštėję kalėjimai iš naujo prisipildo; Vietminui padeda žygiuojantis gatvėmis Puolimo ir naikinimo komitetas, daugiausia sudarytas iš padugnių; jis vadovauja rugsėjo 25 d. antiprancūziškam pogromui, kuris palieka dešimtis sužalotų lavonų³¹. Vietnamietės, prancūzų sugyventinės, sistemingai puolamos, dauguma jų buvo nužudytos; už tai buvo kaltinamas „netikras vietminas“. Vien per rugpjūtį ir rugsėjį vietminiškų aukų skaičiuojama tūkstančiai, sugrūdama į kalėjimus dešimtys tūkstančių; Vietmino iniciatyva dažnai kyla vietose, bet aišku, kad visa tai stimuliuoja centrinis aparatas (vėliau IKP viešai apgailestaus, kad nesunaikino dar daugiau „priešų“³²). Šiaurėje, vienintelėje šalies dalyje, kurią kontroliavo IKP iki įsižiebiant Indokinijos karui 1946 m. lapkritį, buvo jau tada įsteigtos įkalinimo stovyklos ir politinė policija. Vietnamui iš tikrųjų vadovavo viena vientelė partija - IKP: Quoc Dan Dango Vietnamo radikaliųjų nacionalistų partija (VNQDD, Vietnamo liaudies partija, įkurta 1927 m.), stojusi prieš Vietminą į žūtbutinę kovą, pasižymėjusią abipusėmis žudynėmis, liepos mėnesį buvo fiziškai išnaukiama, nors ją, kaip ir IKP, vienodai sunkiai engė kolonijinė valdžia, ypač kai 1930 m. ji suorganizavo maištą Jenbajuje.

Vėliau komunistų represinės jėgos bus vėl ilgai panaudojamos antiprancūziškame ginkluotame pasipriešinimo judėjime. Čia, remdamiesi daugeliu liudijimų, dėmesį sutelksime į Prancūzų ekspedicinio korpuso belaisvių stovyklas³³. Daug jų čia kentėjo ir mirė: iš 20 000 gyvi liko tik 9000, kai pagal 1954 m. liepos mėnesio Ženevos susitarimus jie buvo paleisti³⁴ į laisvę. Baisios ligos Indokinijos kalnuose iš-

³⁰ Ngo, *op. cit.*, p. 352 ir 358-361.

³¹ *Ibid.*, p. 338, 341 ir 350.

³² Marr, *op. cit.*, p. 517 ir 519-520.

³³ Žr., pvz., Albert Stihlé, *Le Prêtre et le Commissaire*, Paris, Grasset, 1971.

skynė daug kalinių, ir taip kenčiančių nuo prasto aprūpinimo vaistais ir higienos reikmenimis, o dažnai ir sąmoningai laikomų pusbadžiu. Silpnieji buvo mušami, o kartais ir kankinami, bet prancūzų kariškiai buvo naudingi: traktuojami kaip „karo nusikaltėliai“, jie privalėjo atgailauti, o vėliau - įstoti į savo prižiūrėtojų gretas. Taip buvo siekiama propagandos tikslais juos nuteikti prieš saviškius. Šitoks kiniškas „perauklėjimas“ (nuo 1950 m. užplūsta Mao siunčiami patarėjai), brukamas per propagandos valandėles, kuriose „mokiniai“ privalo aktyviai dalyvauti, „reakcingųjų“ kalinių atskyrimo nuo „pažangiųjų“ posėdžiai, pažadai (įskaitant ir pažadą išleisti į laisvę) susilaukė įspūdingo pasisekimo; dažnai ji lemdavo fizinis ir psichologinis kalinių išsekimas. Visa tai - dar ir todėl, kad VDR prancūzai buvo labiau vertinami negu vietiniai kaliniai, ypač vėliau.

Tada, kai pergalė, rodos, buvo ranka pasiekama, 1953 m. gruodį išlaisvintose zonose paskelbiama agrarinė reforma. Dar nepasibaigus 1954 metams ji plačiai įgyvendinama visoje pagal Ženevos susitarimus VDR suteiktoje teritorijoje, nusidriekiančioje nuo 17-osios lygiagretės į šiaurę; reforma pasibaigė tik 1956 m. jos tempai, beje, kaip ir tikslai, yra tokie kaip ir kinų 1946-1952 m. (žr. žemiau) agrarinės reformos: partijos (oficialiai vėl pasirodžiusios 1951 m.) ryšių su vargingąja ir vidutine valstietija stiprinimas, ekonominės raidos parengimas išplečiant valstybinę kontrolę bei slopinant pasipriešinimą komunizmui. Ir vis dėlto čia labiau nei Kinijoje tradicinis kaimų elitas dėl savo neapsakomai įjautrintos nacionalinės sąmonės gana ma-

³⁴ *L'Histoire*, Nr. 149, 1991 m. gegužė. Kitais, prancūzų armijos pateiktais duomenimis, 1954 m. spalį iš bendro 36 900 kalinių skaičiaus (į jį įtraukiant ir Prancūzijos sąjungininkus vietnamiečius) buvo paleista į laisvę apie 15 500 žmonių (nesvarbu, ar prasidedant susirėmė mams, ar po jų), - bendras nuostolių procentas (šiek tiek mažiau nei 60%) praktiškai sutampa abiejuose statistiniuose skaičiavimuose. P/g. (Pulkininkas) Colonel Robert Bonnafous, *Les Prisonniers français des camps Viêt-minh*, Thèse d'Université, Centre d'histoire militaire et d'études de défense nationale, Université Paul-Valéry (Montpellier), 1985, p. 217. Palyginimui pasakysime, remdamiesi 1966 m. kovą rašytu generolo Beauforto, prancūzų misijos prie Ženevos susitarimų taikymo kontrolės tarptautinėje komisijoje vado, laišku, kad žuvo apie 9000 (iš 93 000) pačių Vietmino karo kalinių. P/g. Bonnafous, op. cit.

siškai palaikė Vietminą. Bet sąmoningai diegiami daugiausia mirtini metodai tokie pat kaip ir didžiojo Šiaurės kaimyno: kiekviename kaime aktyvistai „kursto“, bet dažnai nesėkmingai, - varginguosius ir vidutinius valstiečius, kartais - net su teatralizuotais vaidinimais, paskui, neretai savo nuožiūra, pasirenkamos keršto aukos ar aukoms taikomas „apmaudo“ teismas (paprastai laikomasi tokios kvotos: nuo 4 iki 5% gyventojų - amžinieji 5% maoizmo aukų³⁵), o dar vėliau laukia mirtis arba geriausiu atveju įkalinimas ir turto konfiskavimas; nešlovė atsiliepia visai šeimai, kaip ir Kinijoje. Neatsižvelgimas į politinius „nuopelnus“ rodo iš karto ir negailestingą dogmatizmą, ir norą, kad karinė kontrolė, kuriai vadovauja VKP, visą laiką totaliai „šukuotų“ visuomenę. Štai pavyzdys. Viena savininkė ir turtinga prekybininkė, dviejų kovotojų už Vietminą (ankstesniojo periodo) motina, pati turinti teisę vadintis „revoliucijos geradare“, du kartus tapo apmaudo teismų objektu, bet valstiečiai abu kartus liko abejingi. Tuomet į vietą pasiunčiama „gerai išsipraktikavusi Kinijoje grupė ir viską pasuka kita linkme. [...] Ponia Long apkaltinama, kad dar iki 1945 m. nužudžiusi tris (žemės) dalininkus, permiegojusi su prancūzu, laižiusi padus prancūzams ir šnipinėjusi jų naudai. Išsekinta kalėjimo, galų gale ji viską prisipažįsta, ko iš jos nori, ir nuteisiama mirti, jos sūnus, tuomet buvęs Kinijoje, grąžinamas į šalį, jam atimami visi kariniai laipsniai ir apdovanojimai ir jis nuteisiamas dvidešimt metų kalėti“³⁶. Kaip ir Pekine, čia esi kaltas vien todėl, kad esi kaltinamas, partija negali klysti. Taigi geriausia priiimti tą vaidmenį, kurio iš tavęs tikimasi: „Galų gale geriau buvo nužudyti tėvą motiną ir tą prisipažinti nei nieko nepadarius tylėti“³⁷.

Įsisiautėja žiaurumas. Nuolatos kalama į galvą neapykanta priešui (nesvarbu - klasiniam ar užsienio). Pasak Le Duc Tho, vėliau su Henry'u Kissingeriu gavusio Nobelio taikos premiją, „jei nori priversti valstiečius paimti ginklą į rankas, iš pradžių turi juos uždegti neapy-

³⁵ Georges Boudarel, *Cent fleurs écloses dans la nuit du Vietnam: communisme et dissidence 1954-1956*, Paris, Jacques Bertoin, 1991, p. 177.

³⁶ *Ibid.*, p. 174-175.

³⁷ *Ibid.*, p. 176.

kanta priešui"³⁸. 1956 m. sausį oficialiame KP laikraštyje *Nhan Dan* rašoma: „Žemvaldžių klasė apsiramins tik tada, kai ji bus likviduota“³⁹. Kaip ir šiauriniame pasienyje, kartojama garsioji frazė: „Verčiau dešimt nekaltų mirčių nei vienas likęs gyvas priešas“⁴⁰. Kankinimai taip paplitę, kad 1954 m. pabaigoje Ho Chi Minhas sunerimsta: „Kai kurie pareigūnai [tokie ir tokie] daro klaidą imdamiesi kankinimų. Tai laukinis metodas, kurį naudoja imperialistai, kapitalistai ir feodalai, kad pažabotų mases ir revoliuciją [...]. Šiuo laikotarpiu bet kokie kankinimai griežtai draudžiami“⁴¹.

Originalu, palyginus su akivaizdžiu kiniškuoju modeliu: prie šio visuomenės „perauklėjimo“, kuriam ir skirta agrarinė reforma, dar pridamas partijos perauklėjimas (Kinijoje šiek tiek vėlesnis); be abejo, tai paaiškinama tuo, kad dauguma partijos narių buvo išsviaurę iš privilegijuotų sluoksnių. Čia taip pat bus „5%“ elementų, įsiskverbusių iš Vietnamo radikaliųjų nacionalistų partijos, kuri asimiliuojasi su kinų gomindanu; tolimas Dziangsi valymų prisiminimas (žr. aukščiau), kur leidžiamasi į šmėkliškų „kontrrevoliucinių antibolševikinių elementų“ medžioklę. Paranoja peržengia bet kokias ribas: išžudomi arba įmetami į stovyklas Indokinijos karo didvyriai. Teroras toks žiaurus, kad dar ir šiandien oficialiose vietnamiečių komunistų kalbose pateikiamas kaip siaubo viršūnė (1956 m. pradžioje *činhuanas* - valymas, susidorojimas - pasiekia kulminaciją). Pasakojama, kaip vienas Komunistų partijos sekretorius krito nuo egzekutoriaus kulų, šaukdamas: „Tegyvuoja Indokinijos komunistų partija!“ Neįstengdamas suvokti, kas jam atsitiko, jis mirė įsitikinęs, kad jį nužudė „fašistai“⁴². Netektys sunkiai suskaičiuojamos, bet katastrofiškos: tikriausiai 50 000 egzekucijų kaimuose (neskaitant susirėmimų), o tai sudaro apie 0,3-0,4% visų gy-

³⁸ *Ibid.*, p. 171.

³⁹ *Ibid.*, p. 191.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 170.

⁴¹ *Ibid.*, p. 177-178.

⁴² *Ibid.*, p. 190.

ventojų (menkai tesiskiria nuo Kinijos agrarinės reformos aukų vidurkio⁴³); nuo 50 000 iki 100 000 žmonių įkalinta; valymus patyrė 86% kaimų partinių grupių, 95% antiprancūziško pasipriešinimo dalyvių. Kaip sako vienas atsakingas už valymą darbuotojas, 1956 m. liepą pripažinęs „klaidas“: visuomenės perauklėjimo valdyba tendencingai vertinusi partijos organizacinį darbą. Ji maniusi, kad ką tik išlaisvintose zonosose kaimų partinės organizacijos visos buvo priešų arba įsiskverbusių priešiškų elementų rankose ir apygardų bei provincijų valdymo organai patys buvo labai veikiami buožių bei kontrevoliucinių elementų klasės⁴⁴. Čia turime savotišką raudonųjų khmerų baudžiamos „naujosios liaudies“ visuotinio pasmerkimo įvaizdį (žr. žemiau).

1951 m.⁴⁵ armija bus pirmoji, pradėjusi savo gretose daugiau ideologinį nei represinį *činhuaną*. 1952-1956 m. visuomenės perauklėjimas tampa beveik nepalaujama reiškinio. Įtampa tokia didelė, kad kai kuriuose „seminaruose“ iš žmonių reikia atiminėti skustuvus, peilius ir palikti degti nakčiai šviesą, kad užkirstum kelią jų savižudybei⁴⁶. Vis dėlto armija padarys galą valymams. Persekiojimai taip skaudžiai palietė jų pačių pareigūnus, kad jie dažnai dezertyruoja arba pereina į Pietų Vietnamą⁴⁷; armija bijo susilpnėti, nes juk jos misija - suvienyti šalį. Palyginus su Kinija, kariuomenės buvimas čia dažnai palaiko tam tikrą realizmą, o lengvai pereinama siena dar labiau padeda nepatenkintiems pasitraukti iš šalies: visa tai savotiškai sušvelnina despotišką žiaurumą. Tai rodo ir Šiaurės katalikų likimas (1,5 milijono žmonių, 10% visų šalies gyventojų): kai tik prasidėjo jų persekiojimas, būdami labai organizuoti, jie gudriai pasinaudoja masiniu pasitraukimu iš šalies, kurį globoja paskutiniai prancūzų armijos pulkai; bent 600 000 žmonių šitaip galėjo pasitraukti į Pietus.

⁴³ Ngo, op. cit., p. 375.

⁴⁴ Cit. iš Boudard, op. cit., p. 200; kita informacija ten pat, p. 199-202.

⁴⁵ Georges Boudarel, *L'idéocratie importée au Vietnam avec le maoïsme*, žr. *La Bureaucratie au Vietnam - Vietnam-Asie-Débat*, Nr. 1, Paris, L'Harmattan, 1983, p. 63.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 61.

⁴⁷ Boudarel (1991), op. cit., p. 183-184.

Pasireiškia ir Sovietų Sąjungos komunistų partijos XX-ojo suvažiavimo (vasari) pasekmės, o Vietnamas nuo 1956 m. balandžio patirs kuklius „Šimtą žiedų“. Rugsėji pasirodo žurnalas *Nhan Van* („Humanizmas“), simbolizuojantis intelektualų laisvės siekimą. Rašytojai išdrįsta pasišaipyti iš oficialaus cenzoriaus To Huu, šio eilėraščio autoriaus, prozos:

*Tegyvuoja Ho Chi Minhas,
Proletariato švyturys!
Tegyvuoja Stalinas,
Amžinas didysis medis!
Savo prieglobstyje saugąs taiką!
Žudykite, žudykite dar daugiau, tegu ranka nė kiek nesustoja,
Tam, kad ryžių plantacijos ir žemė duotų gausų ryžių derlių,
Tam, kad greitai suplautų mokesčiai.
Tam, kad Partija gyvuotų, ženkime drauge, vienu širdies ritmu,
Garbinkime prezidentą Mao,
Padarykime amžiną Stalino kultą⁴⁸.*

Tuo jie pakenkia patys sau: nuo 1956 m. gruodžio uždraudžiami literatūros kritikos žurnalai, palaikant Ho Chi Minhui⁴⁹ pradeda kampanija prieš Hu Fengą ir kūrybos laisvę, panaši į tą, kuri buvo Kinijoje (žr. aukščiau). Hanojaus intelektualai, partijos nariai arba jai prijuočiantys, dažnai buvę partizanai, 1958 m. pradžioje - 476 „ideologinio fronto sabotuotojai“ priverčiami viešai kritikuoti savo veiksmus ir išsiunčiami arba į Vietnamo darbo stovyklas, arba į tokius pat kaip kinų⁵⁰ *laojiao* kalėjimus. Taigi, panašiai kaip Kinijos Liaudies Respublikoje, chruščioviška pagunda greitai atmetama tota-

⁴⁸ Cit. iš Ngo, *op. cit.*, p. 404.

⁴⁹ Georges Boudarel, 1954: *les dilemmes de l'indépendance*, iš Georges Boudarel et Nguyen Van Ky, *Hanoi 1936-1996: Du drapeau rouge au billet vert*, Paris, Autrement 1997, p. 141.

⁵⁰ Ngo, *op. cit.*, p. 404.

litarizmo naudai. Palyginus su Šiaurės kaimynų klaidomis, Pietų karas, kuris vėl įsiplieskia 1957 m. ir yra nukreiptas prieš JAV remiamą Ngo Dinh Diemo režimą, jo žiaurias antikomunistines represijas, kartu totalitarizmą ir palaikys, ir apribos. 1959 m. gegužę Vietnamo komunistų partija nusprendžia slaptai karą palaikyti ir jį iš pagrindų remti ginklais ir vyrais; visa tai buvo daroma didžiulėmis šiaurės vietnamiečių pastangomis. Tai netrukde 1959 m. vasarį padaryti savotišką „didįjį šuolį“ žemės ūkyje po to, kai 1958 m.⁵¹ pasirodė visa serija entuziastingų paties Ho Chi Minho straipsnių. Grandiozinių drėkinimo įrenginių statyba sutampa su didele sausra; tai sukelia gamybos nuosmukį, o rajonuose labiau į šiaurę - rimtą badą, kurio aukų tikslus skaičius niekada nebuvo nustatytas⁵². Karas nė kiek nesutrukde 1963-1965 m., vėliau - 1967 m. valymams, kurie palietė šimtus „prosovietinių“ partinių kadru, įskaitant ir buvusį asmeninį „dėdulės Ho“ sekretorių; kai kurie be nuosprendžio iškalėjo stovyklose po dešimtį metų⁵³.

Po „amerikiečių karo“, kuris baigėsi tik Paryžiaus sutarčių dėka (1973 m. sausį) ir reiškė JAV kariuomenės išvedimą, o dar tiksliau - Pietų Vietnamo santvarkos žlugimą (1975 m. balandžio 30 d.), neplaukia „kraujo klanai“, ko daugelis bijojo ir kas pribloškė kaimyninę Kambodžą. Tačiau su pakliuvusiais į komunistų rankas vietnamiečiais kaliniais, kartu ir „savais išdavikais“, buvo elgiamasi žiauriai; perkelianč⁵⁴ dažnai jie būdavo likviduojami; ir aišku, kad tai buvo panašiau į pilietinį karą nei į „išsilaisvinimo kovą“; šiurpino abiejų pusių žiaurumas, plėšimai, civiliai „užsispyrėliai“ buvo verčiami palaikyti ar vieną, ar kitą stovyklą. Tačiau labai sunku viską išvardyti ir pasakyti, kas ką pralenkė teroristiniais metodais. Komunistai įvykdė bent jau vienas

⁵¹ Boudarel (1991), *op. cit.*, p. 150.

⁵² Gérard Tongas, *J'ai vécu dans l'enfer communiste au Nord Vietnam*, Paris, Nouvelles Éditions Debresse, 1960, p. 231-232.

⁵³ Daniel Hémerly, pokalbis, Paris, 1997 m. spalį; Georges Boudarel, *1965-1975: guerre ou paix?*, zr. Boudarel et Nguyen, *op. cit.*, p. 154.

⁵⁴ Doan, *op. cit.*, p. 206-207.

didžiules žudynes: per kelias savaites, kai „Vietkongas“⁵⁵ kontroliavo buvusią imperatoriškąją sostinę Hue, Teto puolimo metu (1968 m. vasarį) jie nužudė mažiausiai tris tūkstančius žmonių (daug daugiau nei amerikiečių armija per pačias liūdniausias represijas), tarp jų buvo vietnamiečių dvasininkų, prancūzų vienuolių, vokiečių medikų; žudė visus, didelius ar mažus, valdininkus, kokie tik pasitakė; kai kurie buvo palaidoti gyvi, kiti - iškvieisti į „mokymosi sesijas“ ir niekad nebesugrįžo Sunku suvokti šias piktadarystes, kurių kaltininkai niekad nepripažino ir kurios taip primena raudonųjų khmerų politiką. Komunistai, jei jie būtų okupavę Saigoną 1968 m., ar nebūtų ten elgęsi lygiai taip pat?

Šiaip ar taip, jie to nedarė 1975 m. Keletą savaitių per milijoną buvusių Saigono režimo valdininkų ir kariškių netgi tikėjo, kad taip išgirtoji „prezidento Ho žmogiškumo politika“ nėra tuščias žodis; taigi jie nepabijoję užsiregistruoti esant naujai valdžiai. Paskui, birželio pradžioje, jie buvo sušaukti persiauklėjimui, paprasti kareiviai - „trims dienoms“, jų karininkai ir aukšti valdininkai - mėnesiui. O iš tikrųjų trys dienos virto trejais metais, mėnuo - septyneriais ar aštuoneriais metais; paskutiniai išlikę gyvi „perauklėtieji“ grįžo tik 1986 m. Pham Van Dongas, tuometinis premjeras, pripažino 1980 m., kad 200 000 Pietų gyventojų buvo išsiųsti perauklėjimui; patikimais duomenimis, jų buvo nuo 500 000 iki vieno milijono (iš šalies, turinčios maždaug 20 milijonų gyventojų), tarp jų daug studentų, intelektualų, vienuolių (ypač budistų, kartais - katalikų), politinių veikėjų (neiškiriant ir komunistų), beveik visi jie pritarė Pietų Vietnamo nacionaliniam išlaisvinimo frontui; šis frontas tuomet pasirodė kaip paprasčiausia širma iš Šiaurės atėjusių komunistų vykdomoms konfiskacijoms pridengti, Šiaurės komunistai kaipmat užmiršta visus savo pažadus gerbti Pietus kaip juridinį

⁵⁵ „Vietkongas“, arba „vietnamiečių komunistai“, - žodis, vartojamas Vietnamo pietuose.

⁵⁶ Stanley Karnow, *Vietnam: A History*, Harmondsworth, Penguin Books, 1984, p. 530-531

⁵⁴ Doan, *op. cit.*, p. 178-179.

⁵⁸ Hô Chi Minh-Ville, pokalbis su buvusiu atsakingu darbuotoju, 1996.

asmenį. Kaip ir 1954-1956 m., bendražygiai ir vakarykščiai draugai šiandien tapo „perauklėjamaisiais“. Prie specializuotose struktūrose ir metų metams uždarytų kalinamųjų reikėtų pridėti tam tikrą, bet svarbų skaičių „lengvų“ perauklėjamųjų, kurie buvo uždaryti keletui savaičių savo darbo ar mokslo vietose. Įsidėmėkime, kad sunkiausiai pietiečiams režimo momentais kairieji priešininkai paskelbdavo blogiausiu atveju apie 200 000 žmonių pasodinimą už groty⁵⁹.

Kalinimo sąlygos buvo nevienodos. Daugelis stovyklų, esančių netoli miestų, neaptvertos spygliuota viela, o tvarka čia ne tiek sunki, kiek suvaržanti žmogaus valią. „Sunkiais atvejais“ numatyta išsiųsti į garsųjį Šiaurės rajoną, kenksmingą ir izoliuotą; kai kurios iš šių stovyklų buvo įrengtos dar galbūt prancūzų kalinių. Čia kaliniai visiškai izoliuoti, medicinos pagalba - minimali, o išlikti gyvam įmanoma tik gaudant maisto siuntinius iš šeimų, kurios šitaip nuskursta. Kalėjimuose laikoma pusbadžiū (per dieną - 200 g rusvų, su akmenukų priemaisom, ryžių). Kalėjimai ypač naudojami kaip „profilaktika“ tiems, kurie paversti sistemingų tyrimų objektu. Doan Van Toai mums paliko jaudinantį šio pasaulio aprašymą, kuris daugeliu bruožų primena kinų įkalinimo centrus, ko gero, čia dar blogiau - kaliniai ankštai sugrūsti, sanitarinės sąlygos nežmoniškos, nuobaudos, kartais mirtinos, labai žiaurios (negyvai užplakama rykštėmis), „švietimo“ tempai taip pat. Sukišama po septyniasdešimt ar aštuoniasdešimt kalinių į vieną kamerą, skirtą dvidešimčiai žmonių, pasivaikščioti uždrausta, nes kieme skubotai statomi nauji kalėjimo pastatai; kameros, kurios statytos dar kolonializmo laikais, palyginus su šiomis naujomis yra tikrai patogus prieglobstis. Dėl tropikų klimato sąlygų ir prasto vėdinimo neįmanoma kvėpuoti (kiaurą dieną visi prilipę prie vienintelio mažo langelio), dvokas nepakeliamas, nuolat kamuoja odos ligos. Vandens, ir to išduodama griežtai pagal normą. Bet turbūt sunkiausia išverti atskyrimą, kartais trunkantį metų metus, nuo šeimos, be jokio kontakto su ja. Kankinimai slepiami, bet praktikuojami, kaip ir egzekucijos. Belangėse kalėjimo

⁵⁹ Plg., pvz., Vietnamo bendruomenę, *Les Prisonniers politiques*, Paris, Sudestasiė, 1974.

kamerose maisto duodama tiek mažai, kad po poros savaičių jau tyko mirtis⁶⁰.

Prie šio keistoko „išlaisvinimo“ vaizdo reikėtų pridurti baisias kančias tūkstančių *boat people*, kurie bėga nuo represijų bei skurdo ir dažnai nuskęsta arba nužudomi piratų, įtampa šiek tiek sumažėja tik 1986 m., kai naujasis komunistų partijos generalinis sekretorius Nguyen Van Linhas duoda nurodymą paleisti daugumą politinių kalinių, 1988 m. uždaryti paskutines garsiajame rajone užsilikusias mirtininkų stovyklas. Pagaliau išleistas pirmas Baudžiamasis kodeksas. Tačiau kalinių paleidimas į laisvę nežymus ir prieštaringas; paskutiniu dešimtmečiu yra trapi pusiausvyra tarp konservatorių ir reformatorių. Represijų šišas apvylė daugelio lūkesčius, netgi jei dabar areštai jau planuojami ir darosi nebe tokie masiški. Daugelis intelektualų ir vienuolių persekiojami ir įkalinami; kaimo nepasitenkinimas Šiaurėje vėl išsilieja maištais. Geriausias šansas įtampai sumažinti, be abejo, buvo leisti verstis privačia ekonomika. Todėl Vietname, kaip ir Kinijoje, vis daugiau gyventojų gali išvengti valstybės ir partijos kontrolės. Bet kartu partija darosi vis panašesnė į korumpuotą aferistų mafiją, ir nauja priepaudos forma, dar banalesnė, stumia į dar didesnę skurdą nei Kinijoje.

Vietnamo kalinių patriotų testamentas (*ištraukos*)

Mes,

- darbininkai, valstiečiai ir proletarai,
 - vienuoliai, menininkai, rašytojai ir intelektualai patriotai, dabartiniu metu kalinami įvairiuose Vietnamo kalėjimuose,
- norime pirmiausia pareikšti didžiausią dėkingumą:
- visiems progresyviems pasaulio judėjimams,
 - visiems darbininkų ir intelektualų kovos judėjimams
 - ir visiems žmonėms, kurie šiuo pastaruju dešimtmečiu palaikė

⁶⁰ Doan, *op. cit.*

kovą dėl žmogaus teisių laikymosi Vietname, demokratijos ir engiamų, išnaudojamų vietnamiečių laisvės. [...]

Senosios santvarkos, susilaukusios karštų tarptautinės opinijos pasmerkimų ir griežto protesto, įvestą kalinimo tvarką pakeičia kita, gudriau sumanyta kankinimų ir žiaurumų sistema. Kaliniui visiškai uždrausta palaikyti bet kokį ryšį su savo šeima, netgi susirašinėti. Tad kalinio šeima, nieko nežinanti apie jo likimą, kankinasi ir yra priversta neprasitarti apie šias žeminančias diskriminacines priemones iš baimės, kad kalinys, laikomas kaip užstatas, bet kada gali būti nužudytas, o šeima taip nieko ir nesužinos. [...]

Reikia parodyti, kokios absoliučiai neįmanomos yra kalinimo sąlygos. Senosios santvarkos metais oficialiame Saigono Chi Hoa kalėjime buvo laikoma arti 8000 žmonių, ir tas faktas buvo griežtai pasmerktas. O šiandien tame pačiame kalėjime sugrūsta apie 40 000 žmonių. Dažnai kaliniai miršta iš bado, dėl gryno oro stygiaus, nuo kankinimų arba nusižudo. (...)

Vietname yra dvejopi kalėjimai: oficialūs kalėjimai ir koncentracijos stovyklos. Šios pasislėpusios džiunglėse, kalinys jose pasmerktas priverstiniam darbams iki gyvos galvos, jis niekad nėra teistas, joks advokatas negali imtis jo gynybos. (...)

Jei tiesa, kad dabartinė žmonija su baime traukiasi atgal nuo komunizmo, ypač nuo vadinamųjų „nenugalimų“ Vietnamo komunistų, „įveikusią visagalį Amerikos imperializmą“, tuomet mes, Vietnamo kaliniai, prašome Tarptautinį Raudonąjį Kryžių, pasaulio humanitarines organizacijas, geros valios žmones kuo skubiau kiekvienam iš mūsų atsiųsti po vieną tabletetę kalio cianido, kad greičiau baigtųsi mūsų kančios ir mūsų žeminimas. Mes norime mirti iš karto! Padėkite mums įgyvendinti šį aktą: padėkite mums numirti! Mes būsimė jums už tai labai dėkingi.

Testamentas parašytas Vietname, laikotarpiu tarp 1975 m. rugpjūčio ir 1977 m. spalio⁶¹.

⁶¹ Cit. iš Doan, op. cit., p. 331-334. Šis kreipimasis, išmoktas atmintinai, perėjo per visus Hô Chi Minh-Ville kalėjimus ir buvo „pasirašytas“ keturiasdešimt aštuonių drąsuolių.